

Zahorján Ivett

Kép a szövegről, szöveg a képről

A debreceni Déry Múzeum két év után olyan kiállítás anyaggal nyitotta meg ismét kapuit, amelynek keretében a látogatók betekintést nyerhettek az írás és a rajz történetébe, az európai könyv-és illusztrációs művészetbe, továbbá a kortárs képzőművészek, valamint írók és költők alkotásai révén nyomon követhették a szöveg, az írás és a kép egymásra hatását. Az *Et Lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni* című kiállítás dokumentációjaként készült kötet a tárlat anyagát fogja át, a szépírók vizuális, a képzőművészek textuális narrációjával.

Az *Et Lettera*-program kiadványa több mint könyv formátumú múzeumi katalógus. Önnön létére reflektál, saját magát indokolja akkor, amikor a könyvművészet alapesszenciáit, a képet és a szöveget tematizálja, miközben annak genezisére és alakulástörténetére, továbbá művelődéstörténeti jelentőségeire összpontosít. A nyomtatott médiumban, illetve digitalizált formátumban is elérhető, rekontextualizált tárlat befogadása során eltűnik az itt és a most, megszűnnek a térbeli és időbeli korlátok. A katalógus, mint írástörténeti emlékezhely funkcionál, s közege(i) által a tárlat örökítését végzi el.

Az ábrázolás és az írás kezdetben azonos tevékenységnek számított, ezt az igazolja, hogy a legtöbb nyelvben mindkét fogalmat ugyanaz a szó fejezi ki. A magyar egészen a 19. századig „írta” a képet. Az *Et Lettera*-konceptió olyan hagyományt

idéz meg, amely a múlt századi irodalmi-képzőművészeti törekvésekben kezdett kibontakozni, de tovább is gondolja azt, amennyiben bevonja a kiberkultúra verbovizuális kifejeződéseit is diskurzusába. A korabeli alkotók a művészetek közti szakadék fölé hidat emeltek, s megindult a hagyományos technikák újraértelmezése. Liszickij a jövő könyvének betűi kapcsán azok kettős dimenziójára koncentrált. Arra hívta fel a figyelmet, hogy a betű az idő funkciójában megnyilvánuló hangra, és a tér funkciójában jelentkező formára fog épülni, mindkettő lesz egyszerre, ezáltal pedig áthidalja a gutenbergi könyvideal automatizmusát.

A 21. században bekövetkező digitális fordulat, az elektronikus médiumok térhódítása révén az írás, mint kép vagy képelem különös jelentőségre tesz szert – ahogyan ezt Lakner Lajos irodalomtörténetész-muzeológus is megemlíti a könyv bevezetőjében.

A kiadvány három részből áll. Az említett bevezető a(z) (kéz)írás történeti, esztétikai kérdéseiről, a médiumköziségről, az írás és a kép viszonyáról, az újféle befogadói attitűdök problematikájáról értekezik. Ezt követi a tizenhét kortárs alkotói koncepció, amelyek az írást tematizáló történeti dokumentumokkal, illusztrációkkal egészülnek ki. A kiadvány záró szakaszában a szépírók és képzőművészek életrajzát találjuk. A könyv nagy előnye, hogy kétnyelvű, így többekhez eljuthat és megteremti

a nemzetközi párbeszéd lehetőségét. A továbbiakban a könyv törzsanyagából az általam reprezentatívnak vélt alkotásokat vizsgálom meg, s ennek segítségével törekszem bemutatni a kiadványban fellelhető általános tendenciákat.

Az újrahasznosított hulladékokkal való művészeti továbbgondolás, vagyis *recycling art*, napjaink artistikus törekvéseiben kiemelt jelentőségűvé válik. Benczúr Emese *Használati utasítás* című munkájánál különböző textil ruhacímkeket használt művészi célokra. A művésznő szokatlan módszeréhez „használati utasítást” is kapunk: „Az írás megkönnyíti a dolgunkat, „ÉRTJÜK EGYMÁST”, mint közlés mégis tévedésekhez vezethet. CUT BEFORE USE – VÁGD KI, MIELŐTT HASZNÁLOD – ez olvasható a ruhacímkeken, ami arra enged következtetni, hogy a címkeket vágjuk ki, majd használjuk... Így tettem én is, kivágtam és használtam, ahogy értelmezni tudtam a ruhákba varrott hihetetlen mennyiségű írást...” (30.) Benczúr alapélménye az írás mint közlés, mint rögzített megnyilvánulás félreérthetőségéhez kapcsolódik, s erre a használati utasítások redukált formanyelvének kikezdésével világít rá. A címkeknek Benczúr önálló életet ad, ellentétben azzal a köznapi gyakorlattal, amelyben azok a kivágás után megsemmisítésre kerülnek, hulladékká válnak. Az alkotás a fogyasztói világ tárgykultúrájának beemeléseivel a világereszkedelem gyors terjeszkedésére is reflektál, a materiális javak gépies felhalmozását a több, egymással összekapcsolt címkesor reprezentálja. Az egybefüggő címkekreációból eltérő színnel a mű üzenetét, a „CUT BEFORE USE” utasítást olvashatjuk ki.

Csontó Lajos képzőművész, aki főként a képi és verbális elemek egymásra hatásával foglalkozik, rendhagyó installációval gazdagította az Et Lettera-gyűjteményt. A *Kidobott szavak* elődje a 2010-ben, a

Miskolci Galériában bemutatott *Leesett szavak* című installáció, amelyet a művész eme alkotásához nemcsak felhasznált, de tovább is gondolt. A *Leesett szavak* kapcsán Csontó a számára emblematikus jelentésű szavakat jeleníti meg: *minden, emlék, fény, hűség, válasz és csend*. A szavak valóban kidobott, értéktelen anyagokból álltak egybe. A művész a kereskedelmi dekorációk stílusában formálta össze a szavakat, amelyek elrendezéséből egy értelmes mondat, a »POUR LA VIE«, azaz *örökre* volt kiolvasható. Csontó számára ugyanakkor nem ez a mondat, hanem a szavak voltak fontosak. A *Kidobott szavak* című installáció esetében „már nem a tönkretétel pillanatát láthatjuk, hanem az enyészetét, a választott szavak és az általuk megjelenített fogalmak mai sorsára koncentrálna.” (50.)

Gerber Pál munkái hűen tükrözik a legújabb képzőművészeti törekvések sokoldalúságát, hibrid módszereit, egymásra épülő technikai újításait. Az alkotó elmondása szerint a festészetet a mai napig gyakorolja és érdeklődéssel figyeli, ugyanakkor a szöveghasználat párhuzamosan kíséri tevékenységét. Munkáit vegyes technikával készíti, a kiadványban helyet kapott alkotások (*Vagyok olyan modern, hogy fessek még egy ikont, Ingeny őrizni Krisztus koporsóját, Anya, Apa*) nyomtatott szövegeket, valamint kasírozott fotókat tartalmaznak. Rövid, ironikus-szatirikus szövegei és megjelenítései rokonságot mutatnak a street art munkák könnyedségével, lázongó felhangjával, amelyek szintén kikezdik a haszonelvűséget, s az egyes társadalmi, szociális folyamatokat. A variábilis anyaghasználatra ugyancsak jeles példa lehet Molnár Dóra grafikusművész *Igény szerint* című sorozata, amely hímszórócska, vászon, címke és cérna felhasználásával készült. Az írás aktusának egy izgalmas megjelenését látjuk, ahogyan

az egy másik folyamattal, a varrással lép kölcsönhatásba. Sőt, írni annyi, mint varrni – legalábbis a Molnár által kigondolt sorozat koncepciójában. „A sorozat témáját a kapcsolatokkal szemben felállított igények sztereotípiái, a saját elvárásaim valós alapokra helyezett, kisarkított példái adják.” (114.) Az óvodás címkék a „legártatlanabb jelképeket” hordozzák, amelyeket Molnár párkapcsolati elemekkel és jelentéstartalommal ruház fel. A művész által vázolt elvárások és igények infantilis köntösbe bújnak tehát, miközben a felnőtté biológiai és társadalmi aspektusa is beépül ironikus módon a munkába.

Izgalmas Vincze Ottó *Relatív szerencse* című, festett MDF-lapból és hamuból előállótérélmény-közlése, mely az építészeti diskurzust is bevonja az Et Lettera-programba. A fizikai, s egyben szimbolikus, kulturális tér transzformálása során Vincze a Déri Múzeum „reprezentatív kupola-termének kör alakú, historikus ornamentekkel díszített terében” hat darab jókora dobókockaszerű kubust „szórt el”. (172.) A terem szélén padok helyezkednek el, amelyek képzeletbeli játékosok jelenlétét feltételezik. Vincze munkája az Et Lettera központi ívére, az írás problematikájára a padokra szórt hamuból kirajzolódó szavak formájában reagál. „A plüssel bevont padok huzatára négy szót szórtam föl hamuval. A négy fogalom a múzeumi törvényben rögzített alapfunkciókat jelöli, úgymint: gyűjtés, megőrzés, kiállítás, publikálás.” (172.)

A századokkal ezelőtti írástörténeti dokumentumok, illusztrációs munkák, továbbá a kortárs vizuális-textuális képzőművészeti alkotások mellett – amelyeket Baglyas Erikának, Benczúr Emesének, Chilf Máriának, Csontó Lajosnak, Gerber Pálnak, Molnár Dórának, Ráskai Szabolcsnak, Solt Andrásnak és Vincze Ottónak köszönhet a tárlat – a program kortárs iro-

dalmi vetülete is kiemelt jelentőségű. Köszönhető ez annak, hogy fontos szerzők írásai kerültek a könyvbe: Borbély Szilárd, Dragomán György, Garaczi László, Lackfi János, Marno János, Szijj Ferenc, Tandori Dezső, Térey János és Tolnai Ottó, akik a kortárs irodalmi tendenciák sokoldalúságát hozzák el, ugyanakkor különféle vizuális kompozíciókkal színesítik, s kézírásukkal személyesítik műveiket.

Borbély Szilárd *Sárkányzsinegygyörgy* című koncepciója a Sárkányölő Szent György-legendát idézi meg. A római katona és keresztény mártír harca a sárkánnyal gyermekded aktussá transzformálódik, amelyben György mint gyermek, a sárkány mint játékszer szerepel. A *Sárkányzsinegygyörgy* című szövegben Borbély sajátos központozású nyelvjátékát, a banalításban rejtőzködő mélyebb tartalmak kifejezésének szándékát tapasztaljuk, amely mellé a roncsolt, nyelvtani szabályok nélküli versnyelv szegődik. A szerző saját hőst kreál átírt „meselbeszélésébe”. Borbély versillusztrációja gyermekrajzéhoz hasonlítható, ösztönös ábrázolási technikát mutat, amelyet a hiány, a kidolgozatlanság, a leplezettség jellemez. A nyomtatott szöveg melletti kéziratból tükröződő hömpölygő vonalvezetés zaklatottságot sugall, mellözve az érzékenységét, a szenvedélyességet.

Marno János négy szövege, a *Gobelin*, *A kedves*, *a Messzi*, *a Képek* és azok kéziratosa változata került az Et Lettera-gyűjteménybe. A szövegek kapcsán érzékelhető a direkt, személyes, sommás beszéd, az analitikus, megfigyelői, érzékekhez kötött megjelenítési mód, s a látomásos jelleg. A kéziratok kitépett füzetlapokon szerepelnek, fegyelmezettséget sugallnak, a könyv Marno-szakaszának nyitó oldala pedig felnagyított füzetvonalakat mintáz.

Térey János *James Ensor szponzora voltam, támogattam a nemes szorongást* című szövege James Ensor, belga exp-

resszionista festő *Krisztus bevonulása Brüsszelbe* (1888) című művéhez írt költői reflexió. A híres festményen, amely a Los Angeles-i J. Paul Getty Museumban található, tükröződik Ensor szatirikus, groteszk világnézete. Ez már a „Viva la Sociale”, valamint a „Vive Jésus” feliratok egyazon alkotáson való megjelenítésében is tetten érhető, de a tömeg megfestése teszi valójában bizarrá a koncepciót. A karneváli közösség, amely metaforikusan a világ népére utal, mintha a végét ünnepelné, halálát érezné. Ebben a vízióban még Krisztus is csak egy az utcai árusok közül. A festmény egy keserédes látomásos absztrakciót reprezentál, a nyers ösztönök által vezérelt vonalvezetéssel. Térey reflexióját is a szkeptikus alaphang határozza meg. A szöveg hangulata a festmény lelkiállapotához igazodik, noha Térey pesszimistább, mint Ensor. A szöveget (ambivalens) érzelmi telítettség, pontos ábrázolási technika és markáns, határozott dikció jellemzi, ellentétben azzal a tapasztalattal, amely

a szerző kézírásából tükröződik. A pontszerű, kis betűs kézirat visszafogottságot, enigmatikusságot, szorongó magatartást sugall, olyan beállítódást, amely James Ensor attitűdjére volt jellemző.

A tizennyolc alkotói elgondolás mindegyike hozzájárul az *Et Lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni* című program sikeréhez. Azt gondolom, a képzőművészet- és irodalom pártoló közönség hálával tartozik azoknak a szakembereknek, kurátoroknak, alkotóknak, szerkesztőknek, munkatársaknak és támogató szervezeteknek, akik nélkül az együttműködés, a tárlat és az abból összeálló kiadvány és virtualizált kiállítás nem jöhetett volna létre. A *Képeket írni, szavakat rajzolni* című könyv a Déri Múzeum kiadásában jelent meg, csak ott szerezhető be, azonban a világhálón elérhető. A kötet olyan többfókuszú művészeti vállalkozás terméke, amelyet mindig jó érzéssel veszünk le a polcra, s belelapozva időutazhatunk, megismerhetünk és emlékezhetünk.

(Képeket írni, szavakat rajzolni. Szerkesztette: Áfra János, Süli-Zakar Szabolcs, Szoboszlai Lilla. Déri Múzeum, Debrecen, 2012)